

LIBRIS

We know
books

OVIDIU RAETȚHI

EXCENTRICII

Diplomația secretă din 1977

Nahum Goldmann, Hassan al II-lea, Nicolae Ceaușescu
și pacea din Orientul Mijlociu

Prefață de Andrei Țârnea

Prolog

O beție la Ierusalim

19 noiembrie 1977. Totul părea atât de ireal, încât, atunci când ușile avionului prezidențial egiptean s-au deschis, mulți spectatori din Israel – unii chiar din rândul armatei, Shin Bet sau Mossad – se așteptau ca, în locul președintelui Anwar Sadat, pe scări să își facă apariția un comando sinucigaș arab, care să execute liderii israelieni adunați pentru întâmpinarea solemnă. Părea imposibil ca, după patru războaie întinse pe trei decenii, Anwar Sadat – conducătorul celui mai important inamic al Israelului, biblicul Faraon, omul care cu numai patru ani înainte lansase un atac devastator în Sinai, traversând în deplin secret Canalul Suez – să decidă peste noapte, fără niciun preambul diplomatic, fără niciun dialog direct, să călătorească în inima vechiului Israel, la Ierusalim. Era ca și cum Ho Și Min ar fi apărut la Casa Albă, pentru un ceai, în mijlocul Ofensivei Tet; ca și cum John F. Kennedy ar fi petrecut un weekend la Havana după Invazia din Golful Porcilor.

Cu toate acestea, din avionul prezidențial inscripționat „Arab Republic of Egypt“ a coborât chiar Sadat. Ca pentru a prelungi senzația de irealitate, el s-a întreținut râzând cu Golda Meir, a cărei admirabilă carieră politică luase sfârșit din cauza atacului ordonat chiar de el în 1973, în ziua de

Tom Kipur. Și mai greu de înțeles era faptul că gazda oficială a liderului de la Cairo nu era unul dintre premierii de stânga care conduseseră Israelul din 1948 până în 1977 – David Ben-Gurion, Moshe Sharett, Levi Eshkol, Golda Meir sau Yitzhak Rabin –, ci bătrânul războinic de dreapta Menachem Begin, cândva lider al temutului Irgun.

A doua zi, la King David Hotel, după banchetul oficial oferit de Begin, o scenă parcă și mai bizară avea loc în camera în care era cazat egipteanul Mustafa Khalil, liderul Uniunii Arabe Socialiste, unul dintre apropiații pe care Sadat îi acceptase în delegația sa: doi comandanți legendari ai armatei israeliene, Yigael Yadin și Ezer Weizman, beau whisky în compania lui Boutros Boutros-Ghali și a lui Khalil. Boutros-Ghali, cel mai talentat diplomat egiptean, va ajunge peste câțiva ani secretarul general al Organizației Națiunilor Unite, în vreme ce Khalil va fi numit în 1978 prim-ministru de către Sadat. La rândul său, Ezer Weizman, pe atunci ministru al Apărării, va deveni președintele Israelului, deși reușitele sale militare sunt mai strălucite decât cele politice: în 1948, a executat prima misiune din istoria aviației israeliene, atacând și oprind o coloană egipteană care se apropia periculos de Tel Aviv. În 1967, a fost coordonatorul și artizanul uluitorului atac al aviației israeliene din Războiul de Șase Zile, care a distrus în două zile flotele aeriene ale Egiptului, Siriei și Iordaniei. Deși pare greu de crezut, cariera lui Yadin era și mai impresionantă: tânăr studios, provenit dintr-o familie de intelectuali remarcabili, abandonase studiile universitare în 1948, devenind aproape imediat șeful operațiunilor militare din timpul Războiului de Independență, pe care l-a și câștigat. În 1949, a fost numit șef de Stat Major al Tzahal. După doar trei ani – timp în care a reorganizat armata israeliană –, Yadin și-a dat demisia din fruntea Tzahal, a revenit la studii și a ajuns rapid cel mai renumit arheolog israelian, fiind implicat în toate marile descoperiri din vechile teritorii biblice: de la

misteriosul Qumran până la Masada sau înfricoșătorul Megiddo (cunoscut de creștini ca Armagedon).

Acum, în seara de 20 noiembrie 1977, acești patru vechi inamici – care nu credeau că se vor întâlni vreodată în afara câmpului de luptă – flecăreau la Ierusalim. Weizman a început prin a se amuza pe seama lui Khalil, care nu era doar liderul unui partid socialist, ci și șeful unui bănci arabe: „Mustafa, cum se împacă socialismul cu poziția de director de bancă?”¹ Neobișnuit cu umorul evreiesc, Khalil s-a îmbățosat: „Hai să nu vorbim despre asta. O să explic altă dată.”² Weizman s-a interesat apoi de evoluția orașului Cairo, pe care îl îndrăgise în tinerețe. Spre surprinderea lui, Boutros-Ghali i-a mărturisit că seamănă din ce în ce mai mult cu Calcutta, devenind de la un an la altul mai aglomerat și mai neîngrijit.³

Pe măsură ce trecea timpul, alcoolul își făcea efectul, dezlegând limbile adversarilor. Prudent, pentru a-i proteja pe Khalil și Boutros-Ghali, care proveneau dintr-o țară preponderent islamică, Weizman scrie în memoriile sale că cei patru stăteau „cu paharul în mână”. Boutros-Ghali, care era creștin, a putut fi însă sincer când și-a publicat amintirile: „Yadin, Weizman, Khalil și cu mine am stat în jurul unei mese rotunde, cu o sticlă de whisky în față și am vorbit până târziu în noapte. Deci scotch-ul a fost prima «linie fierbinte» de comunicare între Egipt și Israel. Această discuție a reprezentat deschiderea negocierilor Egipt – Israel.”⁴ Spre dimineață, când măștile începuseră să cadă, momentul final al dialogului trădează cât de dificil și de grav urma să fie procesul de pace nu doar pentru Sadat și Begin, ci pentru Orientul Mijlociu în ansamblu. „E adevărat că ați plănuț să ne declarați război în urmă cu câteva săptămâni?”⁵, au întrebat egiptenii. Weizman a negat: „De ce vă temeți? Împreună cu iordanienii și sirienii aveți cinci mii de tancuri – noi abia avem trei mii.”⁶

Sperând să profite de amețeala lui Ezer Weizman, Khalil a încercat atunci să obțină de la acesta un secret despre care un politician sau un militar israelian nu poate vorbi

niciodată: „«De ce sunteți atât de îngrijorați de siguranța voastră? În fond, aveți bomba atomică».* Din nou, a privit fix în ochii mei”⁷, rememorează Weizman scena. Relatarea aceluiași moment de către Boutros-Ghali oferă însă detalii de o finețe încântătoare:

Yadin și Weizman erau soldați. Eu eram plictisit de discuțiile tehnice ale generalilor, însă doctorul Mustafa Khalil m-a uimit cu cunoașterea problemelor militare. Brusc, s-a întors spre Weizman și l-a întrebat: „Are Israelul bomba atomică?” Ministrul israelian al Apărării nu a răspuns. S-a ridicat de la locul lui, cu paharul gol, și a mers foarte încet către o masă din apropiere pentru a-l umple cu whisky. A început să bea. Apoi a început să vorbească despre un alt subiect, ca și cum nu ar fi auzit întrebarea.⁸

Trei luni din 1977

Această carte urmărește o etapă mai puțin cunoscută a negocierilor diplomatice israeliano-egiptene care au dus la Tratatul de Pace din 26 martie 1979, semnat de Menachem Begin și Anwar Sadat la Washington, pe peluza Casei Albe, în prezența președintelui american Jimmy Carter.⁹ E vorba, mai exact, despre faza contactelor inițiale dintre Israel și Egipt, prin intermediari secreți, contacte care au avut loc între august și octombrie 1977, cu ajutorul diplomației române și marocane.¹⁰

Aceste contacte au făcut posibile discuțiile oficiale dintre Israel și Egipt, care debutează formal în 19 noiembrie 1977, când președintele egiptean Anwar Sadat aterizează în Israel,

* Statul Israel practică „ambiguitatea strategică” în privința capacităților sale nucleare, pe care nu le recunoaște oficial, dar nici nu le neagă. Se crede că prima bombă atomică a fost obținută de Israel în 1966. În 1977, când are loc dialogul de la Ierusalim, Israelul deținea, probabil, cel puțin zece bombe atomice.

la Lod – gest șocant pentru opinia publică mondială, dar și pentru elitele politice israeliene sau arabe (niciun alt lider arab nu vizitase statul israelian de la întemeierea acestuia, în 14 mai 1948).¹¹ Până la acel moment, după războiul din 1973, Egiptul și Israelul nu comunicaseră decât la nivel militar, în cadrul consultărilor vizând armistițiul și schimbul de prizonieri.¹²

Discuțiile în vederea unui tratat de pace israeliano-egiptean, care se întind între noiembrie 1977 și martie 1979, au fost amplu documentate de istorici, pentru că s-au desfășurat prin canale oficiale și s-au bucurat de o mare atenție din partea presei internaționale.¹³ Un volum important de informații se datorează și implicării președintelui american Jimmy Carter în negocieri, acesta invitând cele două părți la Camp David, în septembrie 1978, pentru aproape două săptămâni de dezbateri într-un cadru informal.¹⁴ Această implicare a făcut ca istoriografia americană să cerceteze în detaliu contactele diplomatice dintre Israel și Egipt din perioada 19 noiembrie 1977 – 26 martie 1979.¹⁵

Singura etapă din cadrul acestui îndelungat proces de pace care nu a fost analizată sistematic rămâne cea dintre august și octombrie 1977, când – utilizând canalele secrete de comunicare asigurate de România și Maroc – Menachem Begin și Anwar Sadat au ajuns la concluzia că sunt îndeplinite condițiile pentru a începe un dialog oficial.¹⁶ Într-o primă fază, lipsa unor studii relevante asupra acestei perioade s-a datorat sistemelor politice opace din Maroc și România, fiind dificil pentru cercetătorii străini să obțină în anii '80 informații semnificative din cele două state. Deși Nicolae Ceaușescu era interesat să își promoveze rolul – real, de altfel – din cadrul negocierilor, el nu era dispus să ofere decât o perspectivă dogmatică și propagandistică asupra acțiunilor sale.¹⁷ Marocul, pe de altă parte – o țară mai liberală în comparație cu România comunistă, deși aflată tot sub un regim autoritar –, avea motive puternice pentru a ascunde informațiile privind

relațiile secrete cu statul Israel, pe care nu îl recunoștea oficial și împotriva căruia luptase, pentru a-și dovedi loialitatea față de tabăra arabă, în timpul Războiului de Iom Kipur (6 – 25 octombrie 1973). Ulterior, deși o serie de mărturii și documente au devenit disponibile inclusiv în România și în spațiul islamic, istoricii nu au mai abordat – sau, cel puțin, nu au tratat împreună – subiectul celor două canale secrete de comunicare, procesul de negociere palestiniano-israelian de la Oslo (1993) dovedindu-se mai actual și mai ofertant pentru cercetători.¹⁸ Dezechilibrul dintre studierea canalelor secrete din 1993 (Oslo) în raport cu cele din 1977 (București, Rabat) produce efecte inclusiv asupra paradigmelor influente în teoria relațiilor internaționale, care pun astăzi accent, așa cum voi arăta, pe eficiența canalelor non-guvernamentale în cadrul negocierilor secrete – doar pentru că așa s-a întâmplat la Oslo.

Tot pentru uzul diplomaților trebuie adăugat că filiera marocană și cea românească din 1977 nu au constituit, din perspectiva israeliană și egipteană – așadar, din perspectiva procesului de pace –, puncte izolate de contact, ci au format un sistem funcțional de tatonare, prin care Menachem Begin și Anwar Sadat își testau, verificau și confirmau concluziile.¹⁹ Dacă doar unul dintre canale ar fi putut fi activat în 1977, negocierile s-ar fi prelungit pe termen nedefinit, pentru că o singură intermediere inițială le-ar fi părut celor doi lideri îndoielnică și riscantă. În an doilea rând, cele două filiere au îndeplinit funcții diferite, deși complementare: în vreme ce diplomația română a oferit cadrul în care Sadat și Begin – fără a intra în contact direct – au ajuns la concluzia că se pot încrede unul în altul la nivel personal, Marocul a asigurat găzduirea primelor contacte directe dintre emisarii celor doi lideri, care au și trecut la discutarea unor condiții prelabile de pace.²⁰

Câteva concepte utile: *backchannel diplomacy*, *Track two*, intermediere, facilitatori, comunicatori

Nu putem înțelege cum au intrat Israelul și Egiptul într-un dialog oficial în noiembrie 1977 fără să analizăm sistemul canalelor secrete de intermediere din august – octombrie 1977. Iar acest efort presupune nu doar o reconstituire istorică necesară, ci și un studiu de caz relevant pentru cercetătorii din domeniul științelor politice sau al relațiilor internaționale care se concentrează asupra canalelor diplomatice secrete. Numită în limbajul academic consacrat *backchannel diplomacy*, această abordare este definită de Peter Jones ca „modalitatea care permite participanților să poarte un dialog cu actori cu care nu sunt pregătiți să discute în mod deschis”²¹. Un concept care dezvoltă înțelegerea modului în care funcționează canalele diplomatice secrete este *Culoarul 2 (Track two)*, propus în 1981, într-un studiu semnat de William D. Davidson și Joseph V. Montville, care analiza procesul de pace israeliano-palestinian.²² Montville a definit Culoarul 2 ca „interacțiune neoficială, informală între membrii grupurilor sau națiunilor adverse, cu scopul de a dezvolta strategii, de a influența opinia publică și organizarea resurselor umane și materiale în moduri care ar putea ajuta la rezolvarea conflictelor.”²³

Ulterior, conceptul de Culoar 2 a devenit mai specializat, ajungând să ilustreze mai degrabă contactele neoficiale dintre actorii non-guvernamentali. Așa cum va scrie ambasadorul american John W. McDonald, „diplomația Culoarului 1 este ceea ce am făcut de-a lungul întregii mele cariere de funcționar în cadrul Foreign Service. Este o interacțiune de la guvern la guvern, formală și oficială, prin reprezentanți instruiți ai statelor suverane. Poate fi atât de natură bilaterală, implicând două guverne, dar și abordată multilateral, implicând mai multe state. Culoarul 2, pe de altă parte, este non-guvernamental, informal și neoficial. Este interacțiunea dintre cetățeni

privați sau grupuri de persoane dintr-o țară sau din diferite țări care se află în afara structurii guvernamentale de putere.²⁴

Totuși, limitarea Culoarului 2 la actori non-guvernamentali s-a dovedit, în mod evident, inadecvată, pentru că liderii formali pot acționa uneori ca mediatori informali, privați (așadar, în nume propriu) în procese sensibile de pacificare. Din acest motiv, Susan Nan, Daniel Druckman și Jana El Horr au propus conceptul Culoarul 1½, care

se referă la dialoguri neoficiale în care toți sau majoritatea participanților din rândul taberelor aflate în conflict sunt oficiali, deși aceștia pot fi, de asemenea, neoficiali care acționează în conformitate cu ceva similar „instrucțiunilor” din partea guvernelor lor. În ciuda acestui statut semioficial, ei participă la dialoguri în „capacitățile lor private” și se bazează adesea pe o terță parte neoficială pentru a facilita procesul ca un dialog neoficial, adesea în strict secret. Elementul esențial al Culoarului 1½ sau Culoarului 1.5 este că el e foarte apropiat de un proces oficial, dar unul la care cele două părți nu doresc să se refere ca atare, adesea din cauza unor probleme legate de „recunoaștere”.²⁵

Așa cum vom vedea, Marocul și România au asigurat în anul 1977 formarea unui astfel de Culoar 1½ între Egipt și Israel. În vreme ce regele Hassan al II-lea al Marocului a acționat exclusiv în logica acestui culoar neoficial, fără a găzdui formal nicio acțiune diplomatică ce i-ar fi putut trăda acțiunile, Nicolae Ceaușescu a creat un Culoar 1½ în interiorul contactelor diplomatice oficiale de tip Culoar 1 pe care le desfășura în Orientul Mijlociu.

Pentru a putea distinge mai clar rolurile jucate de Maroc și România în cadrul Culoarului 1½ asigurat între Egipt și Israel avem nevoie de un plus de precizie terminologică în privința modalităților în care poate fi asigurată intermedierea diplomatică. Încercând să definească „activitățile de intermediere și cele de deescaladare”, Louis Kriesberg arată că

intermediarii includ oficiali din guvernele naționale și din organizații internaționale precum Națiunile Unite; persoane neoficiale care reprezintă organizații religioase, umanitare și alte organizații nonprofit; persoane care sunt jurnaliști, investitori, avocați și educatori; organizații politice, partide, mișcări sociale și corporații. În sfârșit, intermediarii pot veni din afara granițelor părților antagoniste sau pot să provină din interiorul uneia dintre taberele aflate în competiție. [...] Activitățile de deescaladare includ o varietate de funcții de mediere, cum ar fi transmiterea de informații între adversari, facilitarea întâlnirilor dintre ei și oferirea de consultări sub formă de analiză, informații și opțiuni sugerate acestora. Activitățile de intermediere pot include și asigurarea de resurse pentru a stabili un compromis, oferirea de sprijin unei părți a conflictului sau invocarea de sancțiuni împotriva unei alte părți din conflict, atât timp cât fac acest lucru ca agenți independenți și nu ca părți integrante ale unui actor antagonist.²⁶

Din această perspectivă, după cum vom vedea, România și Marocul au asigurat o paletă mai largă de acțiuni specifice intermedierei și deescaladării, transmițând mesaje, oferind zone neutre de contact și propunând analize și soluții proprii. Ele au acționat astfel ca o „terță parte”, deși funcțiile pentru care Egiptul și Israelul le-au ales în final au fost relativ diferite.

Susan Nan, Daniel Druckman și Jana El Horr vorbesc despre cinci roluri pe care le poate avea o „terță parte” implicată în acțiuni de intermediere și detensionare: „generator de consens, generator de putere pentru una dintre tabere (*empowerer*), creator al unei noi paradigme de negociere (*reframer*), comunicator și facilitator”.²⁷ Nu toate aceste funcții erau necesare în august și septembrie 1977 în cadrul procesului de tatonare lansat de Anwar Sadat și Menachem Begin. Nicolae Ceaușescu a acționat în primul rând în calitate de *comunicator* între cele două tabere, el fiind în același timp și un *facilitator*, deoarece a garantat ambilor lideri faptul că omologul lor este sincer în dorința de a încheia un tratat de

pace. Marocul, pe de altă parte, a fost în primul rând un facilitator al întâlnirilor secrete directe dintre reprezentanții personali ai lui Begin și Sadat, activând în plan secund și în calitate de comunicator al mesajelor strategice.

Analizând implicarea diplomației algeriene în criza ostacilor americani din Iran (1979 – 1981), Randa M. Slim ne ajută să înțelegem mai bine rolul Marocului și al României în negocierile israeliano-egiptene, propunând conceptul de „mediere asigurată de state mici“:

Experții s-au ferit până acum să abordeze pe deplin rolul pe care statele mici îl pot juca în domeniul relațiilor internaționale. Punctele strategice slabe ale statelor mici oferă adeseori încercărilor lor de mediere o superioritate morală pe care superputerile nu o pot pretinde cu îndreptățire. Grație posturii lor neamenințătoare, statele mici sunt frecvent acceptate ca mediatori de majoritatea părților. Pentru partea mai puternică în negociere, un stat mic poate oferi o soluție onorabilă de mediator în fața căruia să fie făcute concesii fără a amenința poziția publică de negociere bazată pe putere. Pentru partea mai slabă, un stat mai mic poate oferi un aliat empatic, care poate înțelege ce înseamnă să negociezi de pe o poziție fragilă. În loc de putere și constrângere, statele mici recurg la convingere. Astfel, ele pot reuși să medieze conflictele fără a genera resentimente reziduale și senzația unui tratament nedrept, care de obicei urmează intervențiilor similare ale superputerilor.²⁸

Acesta este, de altfel, și modul în care România își concepe profilul de intermediar (nu de mediator, considerat – cel puțin până la Ceaușescu – peste puterile diplomației de la București). Justificând refuzul României de a acționa ca mediator între India și Pakistan, deși fusese solicitată în acest sens de Zulfikar Ali Bhutto, Mircea Malița susținea că „Maurer era consecvent filozofiei lui. El avea altă metodă dragă sufletului său, metodă pe care a teoretizat-o: concilierea. Mediere față de țările mari, care țin seama de interesele lor. Pe de altă parte,

concilierea este complet confidențială. Nu se știe de ea, nu este zgomotoasă.²⁹

Deși această carte este una cu caracter istoric, de reconstituire evenimentială, fără a propune o analiză aprofundată din perspectiva *backchannel diplomacy*, este util de observat – în beneficiul diplomaților și al politologilor – că intermedierea româno-marocană din august – septembrie 1977 reprezintă un caz evident de *backchannel diplomacy* de succes major și imediat.

Dileme metodologice în studierea diplomației secrete

Pentru a înțelege contextul intermedierei asigurate de România și Maroc, trebuie spus că, în vara anului 1977, la începutul acțiunii lor de negociere, Israelul și Egiptul se aflau încă într-o logică a conflictului înghețat, acceptând doar armistiții intermediare de marile puteri.³⁰ După despărțirea progresivă a președintelui egiptean Anwar Sadat de Uniunea Sovietică – despărțire înspre care acesta se orientează în anul 1972 –, URSS nu mai era un mediator relevant în Orientul Mijlociu, rămânând un actor de anvergură doar din perspectivă siriană și palestiniană.³¹ Israelul era deja partenerul strategic al Statelor Unite în Orientul Mijlociu, iar Egiptul se orienta către un parteneriat similar. Din acest motiv, ambele state excludeau o mediere sovietică.

Pe de altă parte, în 1977 și medierea americană era considerată prea costisitoare din punct de vedere diplomatic, atât de Cairo, cât și de Ierusalim. Și asta pentru că Statele Unite doreau să obțină un acord general de pace în Orientul Mijlociu, agreat nu doar de Egipt și Israel, ci și de Organizația pentru Eliberarea Palestinei, Siria sau Iordania.³² Or, la acel punct, liderii Israelului și ai Egiptului considerau că un acord separat de pace, fără alte state la masă, era mai probabil și mai

avantajos decât o înțelegere globală. Problema palestiniană, de pildă, era atât de complicată, încât ea va necesita decenii de eforturi diplomatice pentru o rezolvare parțială. În plus, președintele egiptean Anwar Sadat suspecta că Uniunea Sovietică are interesul să blocheze orice potențială înțelegere de ansamblu în Orientul Mijlociu, utilizând în acest scop opoziția Siriei, care se arăta loială intereselor geopolitice ale Kremlinului.³³

Un alt motiv pentru care Israelul și Egiptul doreau să evite medierea americană în primele etape de negociere ținea de riscurile majore generate de contactele de tatonare – în cazul în care acestea deveneau publice (lucru mai probabil dacă un stat democratic, cu presă puternică, era implicat). Atunci când nu admiți dreptul la existență al unui adversar sau preținzi că te găsești într-un conflict pe viață și pe moarte cu acesta, este foarte periculos să fii surprins discutând cu el, mai ales fără o pregătire intensă a opiniei publice. Așa cum explică Niall Ó Dochartaigh,

când părțile aflate în război încep să vorbească despre pace, locul acelei întâlniri este plin de pericole. Conducerile celor două tabere folosesc adesea canale secrete pentru a proteja discuțiile despre compromis în raport cu oponenții lor politici și publicul larg, dar și cu forțele din interiorul propriilor organizații care se opun concesiilor. Însuși actul contactului poate stârni furie și suspiciune acerbă: există o linie fină între compromis și complicitate.³⁴

Diplomatul american James Donovan a evocat momentul stabilirii unui astfel de canal secret între Cuba și Statele Unite, în aprilie 1963. Donovan a fost abordat atunci de Fidel Castro, care l-a întrebat: „Dacă ar fi să începă o relație între SUA și Cuba, cum s-ar întâmpla asta și ce ar implica? Având în vedere vechiul istoric al ambelor părți implicate, problema modului de inaugurare a oricărei relații era foarte dificilă.”³⁵ Răspunsul lui Donovan, relatat de William M. LeoGrande și Peter Kornbluh

a fost pitoresc, însă extrem de sugestiv pentru a descrie ritualul complicat al unor negocieri secrete între inamici: „«Știi cum se împerechează porcii spinoși?», a spus Donovan că i-a răspuns [lui Castro]. Și el a spus că nu. Și am spus bine, răspunsul este «cu foarte mare grijă», și așa ar trebui să intre Statele Unite în acest dialog cu voi.”³⁶

Putem intui astfel una dintre provocările metodologice pe care le avem de înfruntat în această carte – găsirea unei modalități de a risipi întunericul adus de secretizarea deliberată; deoarece, așa cum arată Niall Ó Dochartaigh, „canalele secrete sunt puțin înțelese – tocmai din cauză că părțile care au recurs la ele conspiră pentru a le ascunde”³⁷. Iată de ce trebuie să urmărim în mod sistematic care sunt taberele (lideri politici, structuri diplomatice în ansamblu) predispuse să ascundă negocierile, respectiv cele interesate să le scoată la lumină. Din acest punct de vedere, vorbim despre patru cazuri individuale:

1. *Liderii israelieni și istoriografia israeliană*. Chiar dacă, în timpul negocierilor cu Anwar Sadat, secretul a fost bine păstrat, ulterior, liderii israelieni au descris pe larg procesul. Arhivele israeliene pe această temă au fost desecretizate și publicate, fiind disponibile inclusiv în format electronic. Fiind vorba despre un succes diplomatic, nu exista niciun motiv pentru care artizanii păcii să dorească ocultarea subiectului; chiar dimpotrivă. Din acest motiv, dar având în vedere și tradiția din cultura politică și militară a Israelului – unde aproape orice lider sau general își publică memoriile –, istoriografia și memorialistica israeliene oferă cel mai mare volum de informații, provocarea constând doar în capacitatea de a verifica și de a confirma aceste informații din surse non-israeliene.³⁸

2. *Liderii egipteni și istoriografia egipteană*. În Egipt, contextul politic și cultural era net diferit: pentru liderii arabi, negocierea cu Israelul însemna încălcarea unui tabu major și implica riscul de a pierde puterea sau de a fi asasinați.